

vett környezetünk történeti múltjával való reflexív viszony kialakítása annak jövőjéről alkotott vízióknak létrehozását is elősegítheti.

A recenzió az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3-II-DE-306 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság

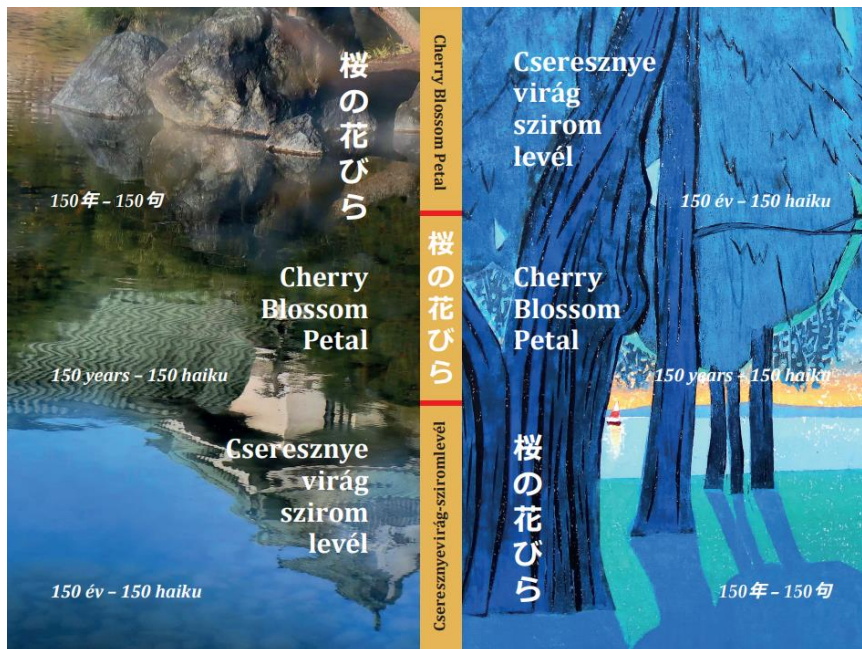
Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs alaphól finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Pótor Barnabás
irodalmár, doktorandusz
Debreceni Egyetem

Cseresznyevirág-sziromlevél

Szerk. Pinczés István és Vitéz Ferenc

Debreceni Színjátszó Közhasznú Egyesület, 2021, 111+38 oldal



Igazi könyvritkaságot vehetünk kezünkbe a *Cseresznyevirág-sziromlevél* című kötetel. Nemcsak azért, mert háromnyelvű (magyar, japán, angol) és nagyon szép kiállítású, hanem azért is, mert ikerkönyv: olvasható, lapozgatható „magyarosan”, azaz jobbról balra fordítva a lapokat,

de „japánosan” is, vagyis a hátsó borítónál kezdve, amely ilyen módon első borító is.

De nem zavarom bele még jobban az olvasót a középen található tartalomjegyzékkel és „vége” felirattal, hanem arra biztatom: gyönyör-

ködjünk egy kicsit a fedőlap színeiben és formáiban! Aztán engedjünk kíváncsiságunknak, derítsük ki a belső borítóról, hogy mit is látunk. Elcsodálkozunk: Ojama Akira *Balaton napkelte* című színes fametszetét. Sokféleképpen élveztük már a balatoni reggelt, de ilyen módon, japán művész szemével még biztosan nem. Egészen más, mint az általunk megszokott Egry József-képeken – de miért is lenne ugyanaz? Hiszen a látványt a szemlélődő ember ugyanúgy meghatározza, mint az, amit szemlél.

Erről a szemléletbeli különbségről szól az egész kötet a képzőművészet és a költészet nyelvén. Ám ha azt mondjuk, hogy különbségeket látunk, rögtön tegyük hozzá: ezek a kontrasztok csodálatos harmóniává állnak össze. Mindig van, ami összeköt: legnagyobb tavunk türkizkék színe sok festményen felbukkan, a természethez való vonzódás pedig a könyv egyik vezérfonala. A japán olvasók valószínűleg ugyanúgy meglepőnek találják azt, ahogyan a mi festőink fogalmazzák újra a japán tájat (vagy akár azt, ahogyan Máthé András fényképezőgépe mutatja), de mintha mindenki ugyanazt keresné: ami megfogalmazható a természetben, és ami a megfogalmazható mögött van.

Ez már a költészethez vezet. Mint a címlapon olvashatjuk, a japán–magyar diplomáciai kapcsolatok százötven évét százötven haikuval ünnepli a kötet két szerkesztője, Pinczés István és Vitéz Ferenc. Mindketten a debreceni kulturális élet jól

ismert szereplői. Vitéz Ferencsel kezdve: ismerjük költőként, tanárként, a *Néző Pont* című folyóirat szerkesztőjeként, művészeti íróként. Pinczés István pedig a város kiemelkedő színházi rendezője, és azt is sokan tudják róla, hogy a Japánnal ápolt kulturális kapcsolatok motorja. Talán kevésbé közismert, hogy kiváló irodalomtudós és műfordító is – bár sokan hallhatták-láthatták azt a Beatles-émlékműsort, amelyet nemcsak ő rendezett, hanem a dalszövegeket is ő fordította.

Itt a világszerte népszerű japán versforma, a haiku áll a középpontban. Az egyetemes irodalom egyik legrövidebb szövegformája, mindössze három sor – talán ez is oka a közkedveltségének. Bár előzményei ezer évnél is régebbre nyúlnak vissza a rendkívül gazdag japán irodalomban, mai szerkezetében csak a 17. században állandósult. Az is megfigyelhető, hogy korábbi hosszabb versformákból redukálódott; egy japán irodalomtörténet szerint azért, mert a természet hangja előtt a költők a végtelenségig szűkítették az emberi szó terjedelmét. Minél kevesebbet mondunk, annál több hallatszik abból, ami nálunk fontosabb.

Ez viszont azt is fölveti: haikut írni könnyű ugyan, de igazán jó haikut annál nehezebb. Formailag egyszerű a képlet: öt szótag + hét szótag + öt szótag. Így áll össze a három sor – legalábbis az európai és amerikai gyakorlatban. A japánban nem öt, illetve hét szótag van, hanem ugyanennyi *mora*, mint az ógörög költé-

szetben (egy *mora* egy rövid szótagnak felel meg, a hosszú szótag pedig két *morának* számít). A magyar nyelvű költészetben ezt könnyű lenne megcsinálni, mégis a szótagokat számoljuk – talán az angol, német és egyéb nyelvű haikuk mintájára. A kötet olvasója tehát szinte csupa 5–7–5 szótagosztású verset fog találni (csak nagyon kevés a kivétel).

Kosztolányi Dezső egy 1933-as írásában megadja egy japán haiku nyersfordítását: „régí halastó – béka ugrik – zsupsz”. Így formálta magyarul is jól hangzó verssé: „Öreg halastó szendereg a langyos / magányban némán... Most beléje cuppan / loccsanva egy loncsos varangyos.” Mint látjuk, Kosztolányit ezúttal a legkisebb mértékben sem érdekelte a formahűség: jóval átlépte a szótagszámot, hogy kedvére való költői képeket és dallamvilágot alkothasson. Tette ezt Macuo Basó 17. századi versével; ez az egyik legtöbbet idézett haiku a világon, több magyar fordítása is ismert.

A kötet szerkesztői mégis (vagy éppen ezért) ezt a japán szöveget adták ki pályázati feladványul. (Címet is kapott: „Tó”; sejtethjük, hogy ezt az utókor adta a versnek. Abban a német változatban, amelyikkel Kosztolányi dolgozott, ez a cím: „Antwort Bashos”, azaz Basó válasza. Logikus: a költő válaszol a tájra.) Az eredmény az a hetvenöt magyar fordítás, amely a kötetet a vége felől lapozva olvasható. Természetesen megadták a japán eredeti-

hez a magyar (sőt az angol) nyersfordítást is; az utolsó sorét például így: „víz zaja” (ez volt Kosztolányinál a „zsupsz”). Ez pontos, de még nem költészet. A feladat éppen az volt, hogy a nyersfordításból ki-ki a saját felfogása szerinti verset gyúrjon.

Fölvetődhet a kérdés: lehetséges ennyiféle fordítása egyazon rövidke szövegnek? A kötet rá a bizonyíték, hogy nagyon is. A huszadik század egyik meghatározó nyelvtudósa, Roman Jakobson jelentette ki egy írásában, hogy verset fordítani *per definitionem* lehetetlen, ám egy vers alkotó újratereztése mindig lehetséges – ezt nevezzük műfordításnak. Érdekes megfigyelni, hányféle alakban jelenik meg a „víz zaja” a vers végén. Rengeteg a hangutánzó szó, a csobbanás, loccsanás, csendülés, cuppanás. Mások inkább távolságtartó leírással fordították („Halkan szól a víz”, „Víz nesze hangzik”).

Ez a sokszínűség pedig újabb kérdést vet föl: japán vers magyar fordítását olvassuk, vagy inkább magyar versvariációkat egy japán témára? Nehéz eldönteni; mindenesetre az itt közölt szövegeknek a magyar költészeti hagyományhoz legalább annyi közük van, mint a japán irodalmi–kulturális háttérhez. A versszakot záró öt szótagos sor korántsem ismeretlen nekünk, megfelelő ritmussal ez könnyen adhat egy daktilusból és egy spondeusból álló adóniszi sort, mint Berzsenyiné az „Izzada orcám” vagy József Attilánál a „rabmadaracskám”. Elkerülhetetlen volt, hogy sok fordításban ön-

kéntelenül is ez a ritmusképlet visszhangozzék: „Toccsan a vízben”, „fröccsen a víz is” és így tovább. A két szerkesztő is engedett a csábításnak, az ő fordításait is olvashatjuk, Pinczés Istvánét négy változatban is.

Fordítsuk most meg a könyvet: hagyományos, európai módon lapozva megtaláljuk a másik pályázatra érkezett haikukat. Ezek mindenkinek az eredeti alkotásai, szigorúan az 5 + 7 + 5 szótagszámhoz alkalmazkodva. Itt már feltűnőbb a különbség a japán haikuköltéssel összevetve. A japán haiku (vagy haikai) ugyanis mindig a természetről szóló vers, jelezni kell benne valamelyik évszakot, és a lírai ének („a költőnek”) mindig a háttérben kell maradnia. Nem csoda, hogy a haikuköltészet akkor vált igazán népszerűvé az európai és észak-amerikai irodalomban, amikor itt is megjelent a személytelenség, a költő háttérbe húzódásának programja. Viszont ezzel mindig is szemben állt az én megmutatásának a becsvágya, a költő önvallomása mint a vers legfontosabb célja.

Nem csoda hát, hogy egyik-másik magyar haiku ebben a kötetben is ebbe az irányba mozdul el. Már a többször idézett Kosztolányi Dezső fölfigyelt rá, hogy a haiku az európai hagyományban leginkább az epigramma műfajára emlékeztet a maga tömörségével, szükséztávásával, ám ugyanő arra is figyelmeztet, hogy a költő mégis egészen más. Ebben a kötetben sok magyar háromsoros vers közel kerül az epigrammához.

Milyen jellemző Pinczés saját szövege: „A színház: játék / Néző – játészó – üres tér, / s tükröt tart legott.” Önvallomás, hiszen színházi rendező írta, s egyúttal Hamlet híres sorainak újrafogalmazása is. Nem japános haiku, hanem a forma alkalmazása valami másra. Olyan, mint amikor Pinczés István görög drámákat állított színpadra a japán színház eszközeivel. Mindkettő a különböző kultúrák szintézisének felmutatása. Nem pusztán kísérlet, több annál: izgalmasan szép műalkotás.

Az egész kötet az, líra és képzőművészet összjátéka. Pinczés fönt idézett verse mellett Simazaki Tosija *Bohóc* című képét láthatjuk az álarcot viselő művész archetípusával – és persze a haiku arra emlékeztet, hogy a bohóc a mi tükörképünk is. De akár vissza is lapozhatunk a 32. oldalra, Burai István jellegzetes, maszkot formáló arcához és gazdag szimbolikájú hatyújához. Így böngésszük a könyvet oda-vissza, ám az előszó utáni kezdőlaphoz sokszor visszatérünk. Itt olvasható ugyanis a címadó vers Petz György tollából: „Cseresznyevirág- / szíromlevél az élet. / Messzire fűjják...” Önmaga emlékére írt elégia a vers: Petz György, az író és tanár a múlt év óta már nincs közöttünk. Legyen ez a szép kötet neki állított emlékmű is.

Rác István
egyetemi tanár
Debreceni Egyetem